

Franjevci u službi Crkve u Bačkoj

*Franjo Emanuel Hoško**

Sažetak

U radnji se opisuje dinamika crkvenoga pastoralnog djelovanja franjevacu u Bačkoj iz njihovih samostana u Baji, Baču, Somboru i Subotici u razdoblju nakon protjerivanja Turaka s ovoga područja, to jest tijekom XVIII. stoljeća. Pri tomu se posebna pozornost posvećuje procesima rastakanja pastoralnih područja djelovanja navedenih franjevačkih samostana osnivanjem samostalnih župa podložnih kalačkom nadbiskupu. Za hrvatsku historiografiju ovo se čini zanimljivim budući da ti procesi imaju za posljedicu i raslojavanje mjesnog hrvatskog puka i njegovo postupno nestajanje u procesima asimilacije.

Ključne riječi: franjevci, Bačka, Crkva, Kalačka nadbiskupija

Franjevci su u službi Crkve u Bačkoj, tj. zaokupljeni pastoralnim djelovanjem među vjernicima, još u vrijeme turskog gospodovanja u toj pokrajini između Tise i Dunava. Ta pastoralna briga bila je bitno omeđena jedva dopuštenim djelovanjem sa strane turskih vlasti, a napose proizvoljnim postupcima lokalnih turskih moćnika. Stanje se je bitno promijenilo poslije turskog poraza 1683. pod Bečom, a napose nakon što je kod Sente kršćanska vojska 11. rujna 1697. pobijedila tursku vojnu silu. Nakon toga su Habsburška Monarhija i Turska sklopili 26. siječnja 1699. mir u Srijemskim Karlovcima i tako zajamčili prestanak turske vlasti Bačkoj.

U tim ratnim godinama krenule su u Bačku, osobito u njezine jugozapadne i sjeverne dijelove, migracijske skupine hrvatskog katoličkog stanovništva iz Bosne i Hercegovine.¹ U to je vrijeme neposredno poslije oslobođenja nova država na tom području utvrdila feudalno uređenje obnovom Bačko-bodroške županije, dok je na graničnom području uspostavila osobito militarističko uređenje svrstavši ga u sastav Vojne Krajine. Katolička država obnovila je također Bačko-kalačku nadbiskupiju, tada nazivanu imenom Kalačka nadbiskupija. Punu povezanost crkvene vlasti s državnom strukturom lokalne vlasti u Bačkoj pomoglo je i to što je mjesna Crkva u cijelosti pokrivala upravno područje županije pa su kalački nadbiskupi od 1698. do

* red. prof. u mirovini, Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu, Teologija u Rijeci

¹ Na prigodnom skupu u Baču 1. X. 1988. o tim migracijama progovorili su Z. Baotić i R. Špionjak. K tome valja o istodobnim migracijama u Bačku konsultirati Bukinac 1940, 47-67; Nikić 1987, 19-47; Baotić 1987, 49-59.

1776. također bili župani Bačko-bodroške županije (Sekulić 1986, 70). Bila je to nova crkveno-pastoralna organizacija koja se neće oslanjati na franjevce. Oni su tada bili okupljeni u četiri samostana, i to: u Subotici, Baču, Baji, i Somboru, a postupno su gubili župe izvan tih samostanskih okupljališta.

Uspostava franjevačkog pastoralnog područja u Bačkoj

Obnovom Kalačke nadbiskupije poslije oslobođenja od Turaka počinje u Bačkoj novo razdoblje crkvene povijesti. Autoritet obnovljene hijerarhije bio je utemeljen prvenstveno na crkvenom i državnom pravu Habsburške Monarhije koja je postavljala hijerarhe oslanjajući se na srednjovjekovni patronat ugarskih kraljeva. Budući da su nositelji hijerarhije pripadali redovima najviših feudalaca, oslanjali su svoj crkveni ugled također na vlastitu društvenu i gospodarsku moć. Takav položaj hijerarha nužno je tražio njihovu neovisnost o pastoralnoj službi i njezinim djelatnicima pa je vodio obnavljanju i utvrđivanju crkvenih odnosa u duhu feudalizma.

S promjenom upravne strukture mjesne Crkve u Bačkoj na početku tog novog razdoblja nije se istodobno dogodila i promjena radne ili pastoralne strukture. Franjevci su i nadalje vodili dušobrižničku skrb za vjernike te nadbiskupije. Tako se je početkom XVIII. stoljeća s jedne strane utvrdila upravna struktura mjesne Crkve u rukama visokog klera iz redova plemstva, a radna struktura je ostala u nadležnosti franjevaca (Hoško 1985, 109-110). U to vrijeme nema napetosti između nositelja jedne i druge strukture, najvjerojatnije zato što se hijerarhija ne može osloniti na svjetovni kler, jer 1712. u cijeloj Kalačkoj nadbiskupiji djeluje samo jedan svjetovni svećenik.² U toj prvoj etapi spomenutog razdoblja, koja traje prva tri desetljeća XVIII. stoljeća, hijerarhija koristi naslijeđeno ustrojstvo svojevrstnih personalnih župa koje su franjevci zasnovali u vrijeme turske vladavine prema svojim tradicijama i vodili u realnoj i pravnoj ovisnosti o svojim samostanima. U novim okolnostima franjevci nastoje promijeniti taj svoj pastoralni sustav i prilagoditi ga upravnom ustrojstvu mjesne Crkve pa su u četiri samostanska pastoralna područja razdijelili cjelokupni teritorij Bačke, odnosno Kalačke nadbiskupije. Dakle, u to vrijeme samo tri mađarske župe na krajnjem sjeveru nadbiskupije izmiču ovoj četverodijelnoj pastoralnoj raspodjeli, uvjetovanoj povezanošću župa sa samostanima.

Valja naglasiti da je prvi kalački nadbiskup u tom razdoblju Pavao Széchenyi (1697.-1710.) prihvatio franjevce u spomenuta četiri samostana kao osnovne nositelje župne dušobrižničke odgovornosti i njima prepustio izvođenje dušobrižništva u nadbiskupiji. Kad je 1714. Emerik Csáky (1714.-1732.) preuzeo upravu nadbiskupije, ona je brojila petnaest župa, i to: Baja, Bač, Baćin, Kalača, Fajs, Hajos, Miske, Monoštor, Petrovaradinski Opkop ili Novi Sad, Subotica, Santovo, Szent Benedek, Sonta, Sükösd i Sombor (Katona 1800, 136). Ne treba zaboraviti da je 12

² Arhiv Propagande u Rimu, *Miscellaneae diversae*, vol. 15. 13.

od tih 15 župa bilo nastanjeno hrvatskim življem. Štoviše, i u preostale tri mađarske župe bilo je hrvatskog stanovništva, tj. u župama Faisz, Dušnoku (Katona 1800a, 229), kao i u župi Miske (Katona 1800a, 309-310). U nadbiskupiji je tada bilo deset svjetovnih svećenika, ali je u samo te tri župe upravljao svjetovni kler. Ostale su župe bile hrvatske i vodili su ih franjevci spomenutih samostana uspostavivši vlastita pastoralna područja.

Stoga uvid u proširenost franjevačkog pastoralnog područja u Bačkoj pruža upoznavanje pastoralnih područja spomenutih četiriju samostana jer su samostani prvenstveno gradili vlastito pastoralno područje, a tek posredno je opravdano govoriti o sveukupnom franjevačkom pastoralnom području u pokrajini Bačkoj, odnosno u Kalačkoj nadbiskupiji.

Pastoralno područje samostana u Baču

U Bač, drevnu franjevačku postojbinu u gradu na Mostongi nedaleko njezinog ušća u Dunav (Sekulić 1978, 35-48; Cvekan 1985, 38-47), doseliše se 1688. četiri franjevca iz istočnobosanskog naselja Gradovrha (Barbarić 1926, 721). Odmah su osposobili za bogoslužje negdašnju franjevačku crkvu, koja je u tursko vrijeme služila za džamiju, a uskoro su podigli zgradu za stanovanje na mjestu sadašnjeg zapadnog dijela samostana. Uporno su čuvali uspomenu na svoj dolazak iz Gradovrha pa svoj samostan u Baču nazivaju „gradovrškim samostanom“ (Cvekan 1985, 54). Pred Rákóczyjevim ustanicima (1703.-1711.) napustili su 1704. Bač. Neki s narodom ostaju u okolnim šumama, drugi bježe preko Dunava u Petrovaradin, Ilok i Šarengrad, a većina odlazi u Vukovar i prihvaća novi naslov nazivajući se „bački samostan sv. Marije u Vukovaru“ (Cvekan 1985, 56). Poslije Rákóczyjevog ustanka vraćaju se 1715. u Bač, obnavljaju oštećenu crkvu i stambenu zgradu. Sredinom XVIII. stoljeća podižu južno krilo samostana, zatim do crkvenog tornja istočno krilo, a 1759. ponovno grade u međuvremenu srušeno zapadno krilo zgrade.³ Istovremeno s obnovom samostana tekla je i obnova crkve, drevne srednjovjekovne građevine.⁴ Ta crkva Marijinog Uznesenja i franjevački samostan u Baču bili su sve do sredine druge polovice XVIII. stoljeća središte vjerskog i crkvenog života bačkih Šokaca (Sekulić 1978, 96-98), jer su franjevci u Baču uspješno organizirali dušobrižništvo u jugozapadnoj Bačkoj (Hoško 1987, 61-78). Tako su tridesetih godina XVIII. stoljeća o samostanu

³ Suvremeni samostan sagrađen je između 1734. i 1768. godine; kroz posljednja dva stoljeća samostanska zgrada je povremeno obnavljana i popravljana (usp. Cvekan 1985, 57-59).

⁴ U srpnju 1765. započela je značajna obnova stare srednjovjekovne crkve koja je u tursko vrijeme korištena kao džamija. Izgrađene su nove kripte ispod svetišta crkve i ispod kapele sv. Antuna; dovršen je kor, popločen pod i sa sjeverne strane crkve dograđene tri kapele u sastavu pobočne crkvene lađe. Tako uređena crkva uglavnom nije mijenjala svoj izgled do obnove 1936. za gvardijana Radoslava Kujundžića; tada je crkva dobila suvremen izgled: utvrđena je stupovima s jedne i druge strane velikog oltara, utvrđen je svod crkve i sakristije (usp. Cvekan 1985, 70-71).

u Baču ovisile župe u sljedećim mjestima: Bač⁵, Monoštor⁶, Santovo⁷, Sonta⁸ i Sombor⁹. To pastoralno područje izgrađeno je u razdoblju poslije Rákóczyjevog ustanka, jer se 1723. spominju te župe u nadležnosti bačkog samostana, a 1726. je župa u Somboru prešla iz nadležnosti samostana u Baču pod upravu samostana u Somboru (Sekulić 1981, 155-189; Hoško 1987, 64-65). Tako se na samom početku druge četvrtine XVIII. stoljeća i uz samostan u Somboru oblikovalo zasebno pastoralno područje pod njegovim utjecajem (Sekulić 1981, 177-186).

Južnije od pastoralnog područja samostana u Baču bila je župa Petrovaradinski Opkop ili Novi Sad koja je pripadala u nadležnost samostana u Petrovaradinu.¹⁰ Franjevci su tu župu vodili do 1718. godine. Tada je imala filijale u sljedećim mjestima: Temerin, Futog, Kač, Kobod, Vilova i Titel (Katona 1800, 120).

Pastoralno područje samostana u Baji

Sjeverozapadno od bačkog pastoralnog područja, koje su nastavali Šokci, počinju bunjevačka naselja. Među njima je najveće naselje bilo Baja, a spominju se i druga bunjevačka naselja: Subotica, Baja, Čavolj, Gara, Bokosd, Santovo i (Bački)

⁵ Kalački nadbiskup Széchényi 1697. dopušta franjevcima u Baču koristiti stečene njive zbog toga što u tom mjestu od davnine vode župsku pastvu (Pavić 1766, 300). Godine 1715. se među filijalama župe u Baču ističu Bođani, Plavna i Vajska. Među područnim crkvama župe u Baču spominju se 1767. ove filijale: Deronje, Tovariševo, Silbaš, Parabuć, Parage, Bukin, Vajska, Sonta i Plavna (Sekulić 1978, 75). Tri desetljeća kasnije su filijale župe u Baču ova naselja: Deronje, Tovariševo, Parage i Silbaš (Katona 1800, 97).

⁶ U prvom popisu župa provincijala Bosne Srebrene Augustina Tuzlaka iz 1723. spominje se fra Jakov Keljić kao župnik u Monoštoru (Arhiv Provincije presv. Otkupitelja u Splitu (navodimo APOS); *Archivolum provinciale in quo adnotatae sunt actiones in Provincia ab a. 1693. usque ad annum 1722.* fol 132 r (navodimo: *Spisi br. 2*). Ondje Keljić župnikuje i tri godine kasnije (Isto, 163 r). Dok su franjevci upravljali župom u Baču, dotle su pravno bili i u Monoštoru (Katona 1800, 119), ali su realno sve do 1772. upravljali tom župom (Katona 1800a, 319).

⁷ Santovo je provincijal Augustin Tuzlak 1723. dodijelio na pastoralnu upravu samostanu u Baču (76). Od 1723. do 1726. župu u Santovu vodi fra Franjo Trampić (APOS, *Spisi br. 2*, 132 r, 163 r). Franjevcima ju je 1748. oduzeo nadbiskup Nikola Csáky (Unyi 1947, 153). Posljednji župnik iz redova franjevaca bio je fra Stjepan Tabaković (Arhiv franjevačkog samostana u Slavonskoj Požegi; navodimo: ASSP, *Protocolum seu conscriptio totius Provinciae Bosnae Argentinae... ad usum conventus Vellicensis* (signatura: B-2; navodimo: *Protocolum Vellicensis*), 470). On je 1748. predao župu svjetovnom kleru; možda je to bilo godinu dana kasnije (Katona 1800, 125), ali je teško prihvatiti zapis da se to dogodilo tek 1757. godine (ASSP, *Protocolum conventus Posegiensis* (signatura: B-1-1; navodimo: *Protocollum Posegiensis*), 64).

⁸ U Sonti je od 1723. do 1726. bio župnik fra Marko Momčilović (APOS, *Spisi br. 2*, 132 r, 163 r). Prema Katoni župa je bila ustrojena 1718., a franjevci su je vodili sve do 1771. godine (Katona 1800, 130).

⁹ Župne matice u Somboru počinju 1711. godine, ali su pastoralnu brigu o vjernicima u Somboru franjevci vodili još u XVII. stoljeću za turske vlasti (Sekulić 1986, 131-132). Somborsku župu među župama samostana u Baču spominje 1726. provincijal Bosne Srebrene Augustin Tuzlak (APOS, *Spisi br. 2*, 177 v).

¹⁰ APOS, *Spisi br. 2*, 163 v. Poznati su i neki župnici iz redova franjevaca: fra Blaž Marinović (1702.), fra Mijo iz Budima (1709.) i fra Baltazar Jurković (1710.).

Aljmaš. Župe zapadnog dijela nadbiskupije okupljao je oko sebe samostan u Baji.¹¹ Stanovnici Baje su Bunjevci, a izbjegli su iz Bosne. Predvodili su ih franjevci iz Olova. Najprije su izbjegli u Ilok, a zatim u Baju gdje su 1693. uz crkvu sv. Antuna, pa se može zaključiti da su predveli hrvatsko stanovništvo 1687. u te krajeve (Kőhegyi 1991, 8-10). Tu su relativno brzo podigli samostan, jer se 1699. spominje samostanski predstojnik fra Stjepan Perković (Kőhegyi 1991, 15). Rákóczyjevi pobunjenici srušili su franjevcima u Baji samostan i oštetili crkvu, a franjevci su bili pobjegli u Ilok. Po povratku su 1712. podigli novi samostan i obnovili krov crkve sv. Antuna (Kőhegyi 1991, 17).

Na pastoralnom području bajskog samostana župe su bile u samoj Baji¹², i u naseljima: Kalača¹³, Sükköd¹⁴, Szent Benedek,¹⁵ Gara, Kačmar i Bačin.¹⁶ Župe u Gari i Kačmaru su 1735. predali nadbiskupu Gabrijelu Patačiću, premda su pokušali spriječiti tu predaju isticanjem da je Carski dvor franjevcima potvrdio pravo na župnu pastvu (Kőhegyi 1991, 19). Nadbiskup Patačić im je zatim 1740. oduzeo župu u

¹¹ Baja je postala većim naseljem tek po dolasku hrvatskog stanovništva 1687. za vrijeme Bečkog oslobodilačkog rata (1683.-1699.). Više povjesničara bilježi da je i u vrijeme turske uprave u Baji postojao franjevački samostan, ali to ne potvrđuju povijesni izvori. Štoviše, pastoralni izvještaj Propagandi beogradskog biskupa fra Marina Ibrišimovića (1647.-1650.) spominje da je biskup pohodio te krajeve i dijelio sakrament potvrde u Segedinu, Bajmaku, Jankovcu (Jánoshalma), Miljkutu (Mélykút) i Santovu. Ibrišimovićev nasljednik fra Mate Benlić (1651.-1674.) je 1673. također dijelio sakrament potvrde u Bačkoj i spominje da je bio u Baču, Somboru, Miljkutu, Gari i Santovu. Upravo u Santovu je krizmao 1.010 vjernika koji su se ondje okupili iz Čavolja, Gare, Madarasa, Roglatice, Kelebije, Sv. Ivana i Bikića (Kőhegyi 1991, 6).

¹² U prva tri desetljeća XVIII. stoljeća župi u Baji pripadaju filijale u naseljima: Gara, Vaškut, Sveti Ivan Gornji, Bikić, Kačmar, Kakonj i Pandur. Godine 1728. u Baji je osnovana mađarska župa s filijalama u Bačkom Monoštoru i Čatalji u kojima je živjelo hrvatsko stanovništvo (usp. Sekulić 1986, 94, 105, 113-114).

¹³ U Kalači su 1693. franjevci Bosne Srebrene imali svoju rezidenciju, tj. u pravnom smislu neovisnu redovničku zajednicu. Također su ondje podigli crkvu Tijela Kristova (usp. Fermeždin 1890, 53). No, još prije 1726. napustili su svoju nastambu, a crkvu predali nadbiskupu Emeriku Csákyju (Pavić 1766, 173-174; Unyi, 1947, 152-154).

¹⁴ Stanovništvo te župe bilo je još koncem XVIII. stoljeća dijelom hrvatsko, dijelom mađarsko; Hrvati su bili u filijali Čanad. Od 1711. do 1725. izmijenilo se šest franjevacu u vodstvu te župe: fra Franjo iz Maglaja (1711.), fra Filip Marušić (1719.), fra Ilija Ećimović (1721.), fra Franjo Kapara (1722.), fra Kapistran Križanić (1723.) i fra Petar Lipović (1725.). Posljednji u tom nizu predao je 1725. župu nadbiskupu Emeriku Csákyju (Katona 1800, 131).

¹⁵ Župa se nalazi u sjeverozapadnom dijelu Bačke. Imala je filijale Lak i Uszod. Do 1735. su tom župom upravljali franjevci bajskog pastoralnog područja (Katona 1800, 126). O toj župi ne može se saznati ništa više ni iz popisa Augustina Tuzlaka, jer popis iz 1723. uopće ne spominje župe samostana u Baji, a popis iz 1725. navodi ime jednog župnika fra Grgura iz Sonthe koji upravlja jednom od župa na području samostana (APOS, *Spisi br. 2*, 162 r); prema popisu iz 1726. samostanu pripadaju tri župe na pustarama oko Baje (Isto mjesto, 177 v).

¹⁶ Župa Bačin je blizu Kalače. Treći popis Augustina Tuzlaka iz 1726. spominje tu župu na pastoralnom području samostana u Baji (Isto mjesto, 177 r). Franjevci su tu župu 1734. predali svjetovnom kleru (Pavić 1766, 173-174; Katona 1800, 98), što se na drugom mjestu pogrešno naziva godinom osnutka župe (Katona 1800a, 209). Krajem XVIII. stoljeća u župi se više nije propovijedalo hrvatski jer „Iliri znaju mađarski“ (Katona 1800, 9).

naselju Pandur (Kőhegyi 1991, 20), a 1743. i župu u Bikiću gdje je 1744. on dao podići novu crkvu sv. Antuna, ali ju je povjerio na upravu franjevcima samostana u Baji (Kőhegyi 1991, 22, 25).

Pastoralno područje samostana u Subotici

Subotički samostan pokrivaio je prostrano područje sjeveroistočnog dijela nadbiskupije. U njem su bili franjevci Provincije Presvetoga Spasitelja. Ne može sa sigurnošću odrediti koje godine su se nastanili u Subotici. Kalački nadbiskup Emerik Csáky piše 3. lipnja 1729. u jednom svom dopisu da su franjevci u Subotici prije 40 godina. No, još je početkom posljednjeg desetljeća XVII. stoljeća bilo upitno hoće li u Subotici biti članovi mađarsko-slovačke provincije Presvetoga Spasitelja ili članovi hrvatske provincije Bosne Srebrene, koji su imali važnu ulogu u seobi bosanskih katolika u bačke prostore. Vrhovne franjevačke vlasti u Rimu znale su i cijenile činjenicu što su franjevci Bosne Srebrene bili na čelu bosanskih izbjeglica koje su se nastanile u Bačkoj pa su 30. svibnja 1693. odredile da franjevci Bosne Srebrene mogu boraviti ne samo u Baji, Somboru, Baču i Kalači, nego i u Subotici. Premda je ta odluka naglašavala da izriče i potvrđuje samo realno stanje franjevačke prisutnosti u Bačkoj, s njome se nisu pomirili franjevci iz Segedina jer su vodili brigu o hrvatskim katolicima Subotice još u tursko vrijeme pa nisu bili voljni prepustiti Suboticu franjevcima Bosne Srebrene. To je 1700. priznala i vrhovna franjevačka uprava i odobrila im da žive i djeluju u Subotici članovi Provincije Presvetoga Spasitelja.

O franjevačkom dušobrižničkom djelovanju u Subotici poslije oslobođenja od Turaka znamo puno više nego za vrijeme turske vladavine. Uz franjevački samostan u Subotici bilo je, naime, središte župe, ali je župa imala šest područnih crkava u položaju filijalnih kapela u naseljima: (Bački) Aljmaš,¹⁷ Jankovac,¹⁸ Miljkut, Topola,¹⁹ Kanjiža²⁰ i Senta²¹. Prve tri filijale su na području današnje Mađarske, a preostale tri u vojvođanskom dijelu Bačke (Sekulić 1978a, 68-69; Cvekan 1977, 19-32). Subotički samostan nije imao drugih župa, ali je područje njegovog pastoralnog djelovanja zapravo bilo veće od pastoralnog područja bačkog ili bajskog samostana. Zajedno pak s njima pokrivalo je čitav teritorij Kalačke nadbiskupije, osim njezinog krajnjeg sjeverozapadnog dijela.

Dakle, franjevci su na početku XVIII. stoljeća vodili župnu pastoralnu brigu o svim hrvatskim vjernicima u Bačkoj, tj. na području Kalačke nadbiskupije. Tako su ta četiri samostana postala ishodišta franjevačke prisutnosti i dušobrižničkog djelovanja u Bačkoj nakon što je ona zaživjela poslije oslobođenja od osmanlijske vlasti

¹⁷ U Jankovcu je 1733. nadbiskup Gabrijel Patačić osnovao župu i preuzeo je od franjevaca. Novooosnovanoj župi je tada kao filijala pripao i Miljkut (usp. Beretić 1987, 89).

¹⁸ U Bačkom Aljmašu je 1740. Patačić uspostavio župu i povjerio je biskupijskom kleru (usp. Beretić 1987, 89).

¹⁹ Franjevci su 1758. zaključili svoju pastoralnu službu u Bačkoj Topoli (usp. Beretić 1987, 89).

²⁰ U Kanjiži su do 1759. franjevci obavljali pastoralnu službu (usp. Beretić 1987, 89).

²¹ Pastoralna služba subotičkih franjevaca prestala je u Senti 1757. godine (usp. Beretić 1987, 89).

u novoj državi, Habsburškoj Monarhiji. Tom franjevačkom pastoralnom djelovanju je uskoro zaprijetio svršetak jer ono nije bilo u skladu s hijerarhijskim uređenjem po zakonima katoličke obnove u duhu koncila u Tridentu (1455.-1463.).

Postupno rastakanje franjevačkog pastoralnog djelovanja u Bačkoj

Nova etapa u povijesti Crkve u Bačkoj tijekom XVIII. stoljeća i u organizaciji dušobrižničkog djelovanja nastupa dolaskom Gabrijela Patačića za kalačkog nadbiskupa (1733.-1747.) (Katona 1800a, 181-272). On se više nije poput svojih prethodnika morao oslanjati na franjevce u dušobrižništvu nadbiskupije pa osniva nove župe i odvaja ih od pastoralnih područja četiriju bačkih samostana. U te župe, jasno, postavlja svjetovno svećenstvo. Njegovim stopama idu i njegovi nasljednici Nikola Csáky (1747.-1751.) (Katona 1800a, 272-280) i Franjo Klobušicki (1751.-1760.) (Katona 1800a, 281-301). U drugoj polovici XVIII. stoljeća među biskupima u sjevernoj Hrvatskoj i južnoj Mađarskoj vlada uvjerenje da franjevce treba posve potisnuti iz župske pastve. U Kalači prvi provodi takvu politiku nadbiskup Josip Batthyán (1760.-1776.) (Katona 1800a, 302-346), a slijedi ga nadbiskup Adam Patačić (1776.-1787.) (Katona 1800a, 347-365). Oni su franjevcima oduzeli ne samo vodstvo župa koje su bile daleko od samostana nego i upravu onih župa koje su bile neposredno vezane uz samostan i samostansku crkvu.

Poslije prvog kanonskog pohoda svoje nadbiskupije udvostručio je 1734. nadbiskup Gabrijel Patačić broj župa osnovavši 16 novih. Učinio je to tako što je proglasio samostalnim župama dotadašnje filijale koje su pripadale župama u pastoralnoj odgovornosti franjevaca (Katona 1800a, 209). Isto tako su postupali njegovi neposredni nasljednici: Nikola Csáky je osnovao 5 novih župa (Katona 1800, 136), a Franjo Klobušicki 12 novih župa (Katona 1800, 137). Po broju novoosnovanih župa nadmašio je svoje prethodnike Josip Batthyán podigavši 23 nove župe (Katona 1800, 137). Dvojica posljednjih kalačkih nadbiskupa u XVIII. stoljeću nisu zajedno osnovali toliki broj župa; Adam Patačić je podigao 8 novih župa, dok je Ladislav Kolonić (1787.-1800.) (Katona 1800, 137) ustrojio 13 novih župa koristeći povremeno i pastoralne usluge franjevaca (Katona 1800, 365-394).

Dijeljenje franjevačkih župa najprije počinje u pastoralnom djelokrugu samostana u Baji. Još je Emerik Csáky odijelio od župe u Baji filijalu Čatalju koja 1731. postaje samostalna župa²². Nadbiskup Csáky je oduzeo bajskim franjevcima naselja Čavolj i Sveti Ivan (Kőhegyi 1991, 28), a 1750. i Santovo (Kőhegyi 1991, 29). Za nadbiskupa Klobušickog bajski franjevci su 1765. još uvijek župnici u Monoštoru i u Santovu (Kőhegyi 1991, 34, 53). Kroz pedeset godina nadbiskupi su od fra-

²² Čatalja je naselje južno od Baje (Sekulić 1986, 119). Župom je postala 1731. godine (Katona 1800, 104). Nadbiskup Gabrijel Patačić je sagradio župnu crkvu, a župi pridružio kao filijale Monoštor, Baracku i Dautovu (Katona 1800, 104). Franjevci, čini se, upravljaju župom u Čatalji sve do 1751. kad se spominje prvi svjetovni svećenik u župi (Katona 1800, 119). Sredinom XVIII. stoljeća doselili su se Mađari pa se 1761. župa ne spominje među hrvatskim župama (Katona 1800 105; Katona 1800a, 310).

njevacu preuzeli i ostale župe bajskog pastoralnog područja, dok 1781. nadbiskup Adam Patačić nije oduzeo i samostansku župu u samom gradu Baji (Kőhegyi 1991, 64-113). Tako je crkvenopravno posve nestalo najznačajnijeg pastoralnog središta u gornjem dijelu bačkog Podunavlja (Katona 1800, 93-94; ASSP, *Protocolum Vellicensis*, 470), premda je u vrijeme razmahnanog jozefinizma 1784. svjetovni svećenik u službi župnika u Baji ostavio samostansku crkvu sv. Antuna franjevcima na brigu i vlastito uzdržavanje jer im je državna vlast zabranila prošnju (Kőhegyi 1991, 134).

Premda je u donjem dijelu bačkog Podunavlja početkom XVIII. stoljeća bilo više župa kojima je upravljao samostan u Petrovardinu, opravdana je tvrdnja akademika Sekulića da je u južnoj Bačkoj samostan u Baču stoljećima bio „središte dušobrižništva u Podunavlju među ‘ilirskim’ žiteljstvom“ (Sekulić 1986, 113, 114). I na pastoralnom području toga samostana započeo je nadbiskup Gabrijel Patačić osnivati nove župe pa je 1736. proglasio samostalnim župama dotadanje filijale u Bačkom Novom Selu²³ i Bukinu, danas Mladenovu,²⁴ i povjerio ih svjetovnom svećenstvu. Proces preuzimanja franjevačkih župa završio je nakon tri desetljeća kad je 1. siječnja 1766. nadbiskup Josip Batthyán preuzeo od franjevaca i župu u samom Baču (Sekulić 1978, 76).

Već prije 1750. počinje dijeljenje prostrane somborske župe tako da i od nje nastaje 12 novih župa tijekom XVIII. stoljeća. Još je Gabrijel Patačić želio osnovati župu u Apatinu (Katona 1800, 136). Somborsko pastoralno područje posve se raspalo kad je 15. rujna 1781. nadbiskup Adam Patačić franjevcima oduzeo župu u gradu Somboru (Sekulić 1981, 186-188). Tako su 9. lipnja 1786. franjevci morali napustiti i svoj samostan u Somboru (Sekulić 1981, 186-188). U tom dijelu Bačke vrijeme je do danas izbrisalo i uspomenu na franjevce.

Na subotičkom pastoralnom području djelovali su članovi samostana u Subotici. Među njima je uvijek bilo dovoljno svećenika Hrvata i Slovaka, spremnih na pastoralnu službu. Razina pastoralne spremnosti franjevaca u Subotici ipak je zaostajala za pastoralnom osposobljenošću franjevaca Bosne Srebrene. Tako 1759. subotičko gradsko poglavarstvo prigovara upravi provincije Presvetoga Spasitelja da nema dovoljno svećenika u samostanu koji mogu propovijedati „dalmatinski“, premda su bila petorica (Sekulić 1978a, 59). Čini se da je isto poglavarstvo potaknulo 1762. pitanje priključenja subotičkog samostana provinciji sv. Ivana Kapistranskoga, i to upravo zbog potrebe za dušobrižnicima hrvatskoga jezika (Sekulić 1978a, 60). No, ubrzo su prestala nastojanja u tom pravcu, jer je 1763. nadbiskup Josip Batthyán odlučio franjevcima oduzeti subotičku župu (Cvekan 1977, 24-26). Zbog opiranja gradske uprave nadbiskup je odustao od svoje namjere, ali ju je proveo deset godina

²³ Novo Selo se ne spominje u popisima župa provincijala Augustina Tuzlaka pa je možda već 1722. postalo samostalnom župom (Katona 1800, 136; Katona 1800a, 209). Od 1722. do 1736. Bukin je filijala Novog Sela. Ipak je najvjerojatnije da je od 1736. samostalna župa, a do tog vremena samostalna kapelanija (Katona 1800, 102).

²⁴ U Bukinu je 1736. pravno ustanovljena župa (Katona 1800, 102), premda se te iste godine spominje kao filijala župe u Novom Selu (Katona 1800a, 229). Čini se da je tek za nadbiskupa Franje Klobušičkog počela župa u Bukinu djelovati samostalno (Katona 1800, 137).

kasnije kad su 1. listopada 1773. svjetovni svećenici preuzeli subotičku župu (Sekulić 1978a, 67). I nakon što su franjevci predali subotičku župu svjetovnom kleru, imali su određenu ulogu 1779. kod nastanaka župe u Bajmaku²⁵ i 1781. u Čantaviru.²⁶

Nadbiskup pak Gabrijel Patačić prvi je započeo dijeljenje subotičke župe. Osnovao je 1733. župu u Jankovcu, danas Jánoshalmi,²⁷ i oko 1740. u Bačkom Aljmašu.²⁸ Te su župe na području današnje Mađarske, a ondje su kasnije na području subotičkog samostana nastale još dvije župe: godine 1761. u Miljkutu²⁹ i 1787. u Madarašu.³⁰ Na današnjem dijelu sjeverne Bačke osnovane su na pastoralnom području subotičkog samostana najprije 1750. župe u Bačkoj Topoli³¹ i Kanjiži.³² Od Topole su diobom nastale još dvije župe, i to 1776. Mali Idoš i 1784. Bajša.³³ Sa župom u

²⁵ Nadbiskup Batthyány je 1772. odobrio običaj subotičkih franjevaca da redovito iz Subotice odlaze u Bajmak obavljati pastoralne usluge narodu. No, već sljedeće godine su franjevce zamijenili svjetovni svećenici koji su preuzeli subotičku župu. Župa u Bajmaku je osnovana 1779. (Sekulić 1986, 156) ili 1780. godine (Katona 1800, 95).

²⁶ Tijekom XVIII. stoljeća u tom su naselju, dijelom naseljenom i od stanovnika Subotice, pastoralno djelovali subotički franjevci (Sekulić 1986, 157). Matične knjige počinju od 1781. godine; najvjerojatnije je to godina osnutka župe (Sekulić 1986, 157), premda se spominje da je nadbiskup Ladislav Kolonić 1788. osnovao čantavirsku župu (Katona 1800, 137) koju prvih godina njezinog postojanja vodi subotički franjevac (Katona 1800, 103).

²⁷ Poslije osnivanja župe, njom su i nadalje upravljali franjevci (Sekulić 1986, 122). Već 1761. Jankovac se ne ubraja među hrvatske, nego među mađarske župe Kalačke nadbiskupije (Katona 1800a, 309). Svjetovni kler je župu preuzeo svakako prije 1763. godine (Katona 1800a, 319).

²⁸ Bački Aljmaš je obnovljeno staro naselje iz turskih vremena i to subotičkim stanovništvom. Do 1740. je subotička filijala. Kad je osnovana župa, nju napuštaju franjevci, a preuzima je svjetovni kler (Katona 1800, 92; Sekulić 1986, 116).

²⁹ Miljkut je naselje između Jankovca i Bačkog Aljmaša. Do 1733. je filijala Subotice, a zatim Jankovca (Katona 1800a, 229). Nije opravdano mišljenje da je već 1748. u Miljkutu župa (Sekulić 1986, 125), nego je najvjerojatnije te godine u Jankovcu franjevca zamijenio svjetovni svećenik pa je time prestala i briga subotičkih franjevaca za Miljkut (Katona 1800, 117).

³⁰ Madaraš je također bilo naselje bačkih Bunjevaca. U njem su subotički franjevci djelovali pastoralno do 1773. godine (Sekulić 1968, 68), a do 1780. je kao filijala pripadao Bajmaku (Katona 1800, 95). Nakon što je 1799. podignuta i posvećena crkva Marijinog Uznesenja u Madarašu (Sekulić 1986, 124), u njem se redovito odvijao župski pastoralni rad, jer je još 1787. nadbiskup Ladislav Kolonić proglasio u njemu župu (Katona 1800, 117).

³¹ Topola, danas Bačka Topola, spominje se 1729. zajedno s drugih 5 filijalnih crkava subotičke župe (Katona 1800a, 178). Od 1754. u njoj boravi lokalni kapelan iz subotičkog samostana. Stanovništvo je bilo „ilirsko“ i mađarsko, kapelan je morao znati oba jezika. Župa je osnovana 1750. godine, a od 1759. župu vodi svjetovno svećenstvo (Katona 1800, 137; Sekulić 1986, 68, 69).

³² U Kanjiži je već 1743. bio postavljen kamen temeljac za zidanu crkvu (Sekulić 1986, 69), a franjevci iz Subotice podigli su svoju kuću kao župni stan. Župa je osnovana 1750. godine (*Schematismus*, 103) ili godinu dana kasnije (Katona 1800, 132), a svakako prije 1754. godine. Prvih nekoliko godina franjevci su upravljali župom ali su je 1758. na zahtjev nadbiskupa Klobušičkog predali svjetovnom kleru (Katona 1800, 125; Sekulić 1986, 68; Cvekan 1977, 27). Poslije 1753. u Kanjižu su se naselili Mađari (Katona 1800, 132).

³³ Dok su upravljali subotičkom župom, odlazili su franjevci i u Bajšu (Sekulić 1986, 69). Kad je 1784. nadbiskup Adam Patačić osnovao u Bajši samostalnu župu, odijelivši je od Topole, opet ju je povje-

Kanjiži bilo je do 1775. u nekoj povezanosti naselje Horgoš,³⁴ a zasigurno je od nje 1780. odijeljena u samostalnu župu filijala Martonoš (*Schematismus*, 104). Nakon Topole i Kanjiže, 1755. je postala samostalnom župom tadašnja subotička filijala u Senti,³⁵ a od nje je 1760. kao nova župa odijeljena Ada.³⁶ S ovih 12 župa na negdašnjem pastoralnom području subotičkog franjevačkog samostana bile su bliske još dvije župe, Bečež i Srbobran. U Bečežu je još prije 1757. boravio franjevac iz Segedina, jer je to bila samostalna kapelanija (Katona 1800, 99; Katona 1800a, 319). Samostalna župa u Bečežu nastala je 1767. obuhvaćajući i šest filijala među kojima je bila i Szent Tamás, današnji Srbobran. U tom naselju je 1784. Adam Patačić osnovao župu, a do 1795. franjevci su upravljali provincijom Presvetoga Spasitelja (Katona 1800, 127). Dakle, ne računajući na današnje župe u samoj Subotici koje su također nastale od negdašnje franjevačke župe, već u XVIII. stoljeću nastalo je 14 novih župa na području pastoralnog djelovanja subotičkih franjevaca. Ni potkraj XVIII. stoljeća franjevci nisu posve napustili župnu pastvu. Štoviše, kad su od subotičke župe odijeljena naselja Jankovac, Bačka Topola, Kanjiža, Bajša, Senta, Ada i Čantavir u samostalne župe, prvi župnici su bili subotički franjevci. Bilo je to vrijeme tzv. jozefinizma, državnog prosvjetiteljstva, kada je država željela uspostavljanje novih župa, ali je kao župnike koristila i franjevce. Štoviše, franjevci provincije Bosne Srebrene bili su potkraj XVIII. stoljeća kapelani subotičkog župnika. Ipak, godine 1800. ni jednom župom u Kalačkoj nadbiskupiji nisu više upravljali franjevci.

Osnivanje novih župa započeo je nadbiskup Gabrijel Herman Patačić (1733.-1747.) promičući dotadašnje filijale u župe, i to najprije u Bačkom Novom Selu i Bukinu, danas Mladenovu.³⁷ Patačić je namjeravao odijeliti od Santova filijalu Kolut i proglasiti je župom, ali je to 1752. učinio nadbiskup Franjo Klobušicki (1751.-1760.) (Katona 1800, 116; Katona 1800a, 209, 280). On je također proglasio župom Bereg, drugu filijalu Santova (Katona 1800, 109). Bilo je to 1757. godine, a 1759. to je isto učinio s Odžacima, filijalom župe u Baču (Hoško 1987, 70). Nadbiskup Josip Batthyán (1760.-1776.), kasniji ostrogonski nadbiskup i primas Ugarske, osnovao je 1765. župu u Gajdobri pridruživši joj naselja Silbaš i Parage,

rio subotičkim franjevcima (Katona 1800, 137); oni su njom upravljali do 1798. godine (Katona 1800, 95; Sekulić 1986, 80).

³⁴ Horgoš je relativno blizu Kanjiže; najvjerojatnije je bio filijala Kanjiže (*Schematismus*, 61).

³⁵ Godine 1753. u Sentu su se doselili Mađari. Tada, a i prije, u njoj su pastoralnu službu obavljali subotički franjevci kao kapelani. Kad je 1755. osnovana župa, nadbiskup Franjo Klobušicki zadržao je u Senti još dvije godine franjevca na župi, a onda ju je predao svjetovnom kleru (Katona 1800, 125, 137). Već se 1767. u Sentu vraćaju franjevci, ali da budu kapelani mjesnom župniku iz redova svjetovnog svećenstva (Sekulić 1978a, 69).

³⁶ Među župama, koje je osnovao nadbiskup Batthyán, je i senčanska filijala Ada koja leži na Tisi južno od Sente. I Ada je prije bila subotička filijala. U njoj je, kao i u Senti, prvi župnik od 1760. do 1763. bio franjevac iz subotičkog samostana (Katona 1800, 92).

³⁷ Novo Selo spominje provincijal Bosne Srebrene Augustin Tuzlak u svom popisu pa je možda već 1722. postalo samostalnom župom. Od 1722. do 1736. je Bukin filijala Novog Sela, a 1736. je u Bukinu ustanovljena župa premda je počela samostalno djelovati tek za nadbiskupa Franje Klobušickoga (Katona 1800, 102, 136-137; Katona 1800a, 209, 229).

filijale župe u Baču (Katona 1800, 109). Najvjerojatnije je u to vrijeme nastala župa u Bačkoj Palanki, i to odjeljivanjem od župe Bukić, jer se 1767. u njoj kao župnik spominje franjevac Đuro Lanzbacher (Katona 1800, 133). Nadbiskup Batthyán je 1766. proglasio novu župu u Gakovu, koje je bilo filijala župe Kolut (Sekulić 1981, 183). Od Gakova je dva desetljeća kasnije nadbiskup Adam Patačić (1776.-1787.) odijelio Kruševje i proglasio ga samostalnom župom (Katona 1800, 116). Još je Gabrijel Patačić želio odijeliti u samostalnu župu filijalu bačke župe Plavnu, ali je to ostvario tek nadbiskup Batthyán (Katona 1800, 97, Katona 1800a, 209). Nakon što je Plavna postala samostalna župa, franjevci su i nadalje u njoj djelovali, i to sve do 20. IV. 1769. godine.³⁸ Župu u Sonti vodili su franjevci do 1771. godine, premda je još 1752. nadbiskup Franjo Klobušicki od nje odijelio filijalu Doroslovo, i proglasio je samostalnom župom i povjerio je svjetovnom kleru (Katona 1800, 106). Od župe u Doroslovu nastale su daljnjim dijeljenjem tijekom XVIII. stoljeća još tri župe: godine 1766. Bogojevo i Karavukovo (Katona 1800, 106), a 1787. nadbiskup Adam Patačić odijelio je i Bački Brestovac (Katona 1800, 106). Nadbiskup Batthyán 1769. oduzeo je franjevcima župu u Monoštoru (Katona 1800, 119), a toj je župi izgleda 1743. pripadao kao filijala Bezdan; župu je ondje proglasio nadbiskup Gabrijel Patačić (Katona 1800, 136). Potkraj XVIII. stoljeća je nadbiskup Ladislav Kolonić (1787.-1800.) odijelio još tri filijale i proglasio ih samostalnim župama, i to: godine 1787. Vajsku i Parabuć, danas zvan Ratkovo (Katona 1800, 97), i 1788. Selenču, tada zvanu Bačujfala (Katona 1800, 97). No, u to vrijeme franjevci više nisu upravljali župom u Baču; još 1. I. 1766. nadbiskup Josip Batthyán ju je predao svjetovnom svećenstvu (Sekulić 1978, 76; Beretić 1987, 80-84).

Još 1686. franjevačka zajednica u Somboru uživala je određenu samostalnost u odnosu prema samostanu u Baču jer ima naziv tzv. rezidencije, ali je tek 1750. proglašena samostanom. Stoga su franjevci u Somboru 1726. priznavali nadležnost bačkog samostana i bili okupljeni u nastambi tzv. rezidencije. U međuvremenu je uz tu franjevačku nastambu u Somboru oblikovano vlastito pastoralno područje pa od prostrane somborske župe nastaje dvanaest novih župa tijekom XVIII. stoljeća. Još je nadbiskup Gabrijel Patačić želio osnovati župu u Apatinu (Katona 1800, 136); svakako je ona nastala prije uprave nadbiskupa Nikole Csákyja (1747.-1751.) (Sekulić 1981, 144). Od apatinske župe je 1763. nastala nova župa u Prigrevici (Hoško 1987, 72), a nadbiskup Nikola Csáky je 1748. podigao župu u Kuli od koje su potkraj stoljeća odijeljene nove župe, i to: godine 1787. u Sivcu i 1793. u današnjem Zmajevcu (Hoško 1987, 72, 73). Nadbiskup Franjo Klobušicki je od somborske župe 1752. odijelio Lemeš, današnji Svetozar Miletić (Katona 1800, 120; Katona 180a, 320), a 1754. Kupusinu (Katona 1800, 137). Na području župe Lemeš nastale su još dvije nove župe, i to: godine 1761. u Čonoplji (Katona 1800, 105), a 1765. u Krnjaji, danas Kljaićevu (Katona 1800, 115, 137). O somborskom pastoralnom području ovisile su također župe u Veprovcu, danas zvanom Kruščić (Katona 1800, 137), i Filipovu, koje danas nosi ime Bački Gračac (Katona 1800, 134, 137). Te župe leže

³⁸ Arhiv franjevačkog samostana u Slavonskoj Požegi, *Protocolum Vellicensis*, 470.

na razmeđu somborskog i bačkog pastoralnog područja. Kako su nastale u šestom i početkom sedmog desetljeća XVIII. stoljeća, odijelile su pastoralna područja bačkog i somborskog samostana prije nego što se ona posve raspala. Nadbiskup Adam Patačić je 15. IX. 1781. oduzeo somborskim franjevcima župu (Sekulić 1981, 184-186), a državne vlasti su im 9. VI. 1786. oduzele i samostan (Sekulić 1981, 186-188). Tako se bez franjevacu dogodilo 1788. osnivanje župe u Stanišiću koji također leži na području prvotne somborske župe (Sekulić 1986, 146).

Tako je završio proces rastakanja pastoralnog područja samostana u Baču, odnosno i pastoralnog područja samostana u Somboru. Započeo ga je nadbiskup Gabriel Patačić, a nastavili su njegovi nasljednici, trajno sužujući prostor franjevačke pastoralne prisutnosti i nadležnosti odjeljujući od franjevačkih župa pojedina naselja koja postaju nove župe u brizi svjetovnog klera. Njegove namjere je još 1733. prozreo provincijal Bosne Srebrene Antun Marković (1732.-1735.) pa je iste godine poslao u Požun ugarskom primasu Emeriku Eszterhazyju (1727.-1745.) svog izaslanika Lovru Bračuljevića, profesora franjevačke visoke bogoslovne škole u Budimu, da ishodi potvrdu pastoralnih prava provincije Bosne Srebrene. Primas nije udovoljio molbi već je to pitanje odgodio za pokrajinsku sinodu koja se je trebala održati sljedeće godine. U međuvremenu je nadbiskup Patačić posegnuo za novim sredstvom; on nije franjevcima oduzimao župe nego je od župa kojima su oni upravljali odjeljivao filijale i proglašavao ih samostalnim župama. Tako je već 1734. osnovao trinaest novih župa i predao ih na upravu svjetovnom kleru, odgojenom u sjemeništu u Kalači gdje su prvi profesori bili franjevci. Nadbiskupi oduzimaju franjevcima već ustrojene župe koje su oni vodili desetljećima i na koncu oduzimaju i samostanske župe (Hoško 1985, 113, 114). Tako je hijerarhija obrazovala sustav pastoralne djelatnosti koji je zasnovan na prediju, župnom posjedu te upravnoj i društvenoj ovisnosti župnika o svom autoritetu biskupu pa je tako ostvaren feudalni lik mjesne Crkve u punoj ovisnosti nositelja radne strukture o upravnoj strukturi.

Zaključak

Dakle, u crkvenom pastoralnom djelovanju u Bačkoj u XVIII. stoljeću dogodile su se velike promjene. Od 15 župa Kalačke nadbiskupije na početku XVIII. stoljeća, do 1800. povećao se njihov broj na 88 župa. Dijeljenjem 12 župa, i to hrvatskih, koje su vodili franjevci, nastalo je 59 novih župa tako da je 1800. bila 71 župa na negdašnjem području četiriju franjevačkih samostana u Bačkoj. No, više ni jednu od njih nisu vodili franjevci.

Treba upozoriti na neke učinke te promjene. Svakako je novo biskupijsko ustrojstvo postalo djelotvornije, jer je povezanost svjetovnog svećenstva s nadbiskupom osigurala jedinstvenu organizaciju pastoralnog djelovanja.³⁹ No, treba upozoriti da se je svjetovni kler Kalačke nadbiskupije odgajao u mađarskoj sredini pa je

³⁹ Sadržaj uredbe o upravljanju Kalačkom nadbiskupijom, koju je 1738. donio nadbiskup Gabriel Patačić, pripućuje Sekulićevo djelo 1978a (47-49).

izgubio povezanost s Hrvatskom. Dvije posljedice su uslijedile: prva se očituje u odvajanju hrvatskog življa u Bačkoj od njegovog etničkog zaleđa što je spriječilo da se Bunjevci i Šokci na vrijeme i u cijelosti prepoznaju kao Hrvati, a druga je još teža za hrvatski živalj jer je nova raspodjela župa bila razlog da u mnogim hrvatskim naseljima prestane propovijedanje i vjeronauk na hrvatskom jeziku, pa je razumljivo da je počelo i odnarođivanje tog življa. Ova dva procesa vrlo su razumljiva. I hrvatski dio svjetovnog klera Kalačke nadbiskupije odgajao se, naime, u mađarskoj sredini pa je izgubio povezanost s Hrvatskom. Drukčije je bilo kod franjevaca bajskog, somborskog i bačkog samostana koji su se odgajali i osposobljavali za dušobrižnički rad u hrvatskoj narodnoj i kulturnoj sredini pa su nužno onamo usmjeravali i narod kojem su bili dušobrižnici. Raskorak između jednog i drugog odgoja otkrivaju npr. uredba fra Luke Karagića, provincijala Bosne Srebrene rođenog u Baji, kad 1. srpnja 1737. naređuje franjevcima upotrebu bosančice u službenom i privatnom dopisivanju ističući da je ona hrvatsko pismo pa zabranjuje koristiti latinicu (Batinić 1887, 99-100). S druge strane, tužna je odredba nadbiskupa Gabrijela Patačića koji kažnjava s 12 forinti globe ili 12 udaraca batinom svakoga tko se u Kalači usudi govoriti „ilirskim“ jezikom. Građanske vlasti su za takav prekršaj dodale i svoju kaznu od 25 dodatnih udaraca batinom (Sekulić 1978a, 47). Sredinom XVIII. stoljeća ni u drugim hrvatskim naseljima u Bačkoj nije bilo drukčije. Kako su svećenici njegovali narodni govor i jezik kod bačkih Hrvata, vidi se u brojkama: od 15 župa krajem trećeg desetljeća XVIII. stoljeća nastalo je dijeljenjem do 1800. novih 73 župa; kad je bilo 15 župa, 12 je bilo hrvatskih; godine 1800. uprava nadbiskupije smatra da je od ukupnog broja 88 župa samo 20 ili 21 župa potrebno ubrojiti među hrvatske župe (Katona 1800, 73, 138).

Premda ovaj izvještaj nije cjelovit, on svakako u mnogočem objašnjava ne samo vjersko nego i etničko stanje hrvatskog življa u Bačkoj.

Literatura:

- Baotić, Zvonimir. 1987. Uloga franjevaca u sjeveroistočnoj Bosni u 17. st. U: Stjepan Beretić (ur.). *Zbornik predavanja znanstvenog skupa u Subotici*. Subotica: Uredništvo Kalendara „Subotička Danica“. 49-59.
- Barbarić, Mladen. 1926. Bač – crtice za njegovu povijest. *Franjevački vijesnik* 43: 721.
- Batinić, Mijo. 1887. *Djelovanje franjevaca u Bosni i Hercegovini za prvih šest vjekova njihova boravka*, sv. 3. Zagreb.
- Beretić, Stjepan. 1987. Osnivanje i preuzimanje župa od biskupijskog klera. U: Stjepan Beretić (ur.). *Zbornik predavanja znanstvenog skupa u Subotici*. Subotica: Uredništvo Kalendara „Subotička Danica“. 79-95
- Bukinac, Beato. 1940. *De activitate franciscanorum in migrationibus populi croatici saeculis XVI et XVII*. Zagreb.
- Cvekan, Paškal. 1977. *Subotički franjevački samostan i crkva*. Subotica.
- Cvekan, Paškal. 1985. *Franjevci u Baču*. Virovitica.

- Fermendžin, Eusebius. 1890. *Chronicon observantis provinciae Bosnae Argentinae Ordinis S. Francisci Seraphici*. *Starine JAZU* 22.
- Hoško, Franjo Emanuel. 1985. Slavonsko-podunavski dio Bosne Srebrene u doba njezinih dviju dioba. *Kačić* 17: 95-125.
- Hoško, Franjo Emanuel. 1987. Crkvene prilike u Bačkoj poslije oslobođenja od Turaka. U: Stjepan Beretić (ur.). *Zbornik predavanja znanstvenog skupa u Subotici*. Subotica: Uredništvo Kalendara „Subotička Danica“. 61-78.
- Katona, Stephanus. 1800. *Historia metropolitanae colocensis Ecclesiae*, sv. I. Colocae.
- Katona, Stephanus. 1800a. *Historia metropolitanae colocensis Ecclesiae*, sv. II. Colocae.
- Köhegyi, Mihály. 1991. *Historia domus Bajensis*. Baja: István Tür Museum.
- Nikić, Andrija. 1987. Specifičnost crkvenih prilika u Hercegovini u 17. st. U: Stjepan Beretić (ur.). *Zbornik predavanja znanstvenog skupa u Subotici*. Subotica: Uredništvo Kalendara „Subotička Danica“. 19-47.
- Pavić, Emericus. 1766. *Ramus viridantis olivae... descriptio provinciae Bosnae Argentinae, jam vero S. Joannis a Capistrano nuncupatae*. Budae.
- Sekulić, Ante. 1978. *Drevni Bač*. Split: Kačić.
- Sekulić, Ante. 1978a. *Tragom franjevačkog ljetopisa u Subotici*. Split: Kačić.
- Sekulić, Ante. 1981. Ulomci iz somborske povijesti do kraja XVIII. stoljeća. *Kačić* 13: 155-189.
- Sekulić, Ante, 1986. *Narodni život i običaji bačkih Bunjevaca*. Zagreb: JAZU.
- Unyi, Bernardin. 1947. *Sokácok-Bunyevecok es bosnyák ferencesek története*. Budapest.

Summary

The Franciscans in the service of the Church in Backa

The work describes dynamics of church pastoral activities of Franciscans in Backa from their monasteries in Baja, Bac, Sombor and Subotica, in the period after the expulsion of Turks from this region, i.e. during the 18th century. While doing so, special attention is paid to the processes of dissolution of pastoral areas of activity of the mentioned Franciscan monasteries caused by the establishment of independent parishes subject to the Archbishop of Kalocsa. This seems interesting for the Croatian historiography since these processes have resulted in the disintegration of the local Croatian people and their gradual disappearance in the process of assimilation.

Key words: Franciscans, Backa, Church, the Archdiocese of Kalocsa